

**ТЕМА 10. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ
ВИРОБНИЦТВА.
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ**

План:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва.
2. Порухення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України).
3. Порухення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України).
4. Порухення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України).
5. Порухення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України).
6. Порухення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України).
7. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.
8. Порухення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 КК України).
9. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України).
10. Порухення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України).
11. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).
12. Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України).
13. Порухення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України).
14. Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК України).

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва

За сучасних умов важливе значення має охорона безпеки виробництва. Відхилення від нормативних приписів та встановлених вимог безпеки, що є на підприємствах, будовах, у шахтах, сільському господарстві, можуть спричинити або спричиняють серйозну шкоду життю і здоров'ю працівників виробництва, сторонніх осіб, власності, довкіллю.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що розглядаються, є

суспільні відносини, які забезпечують безпеку виробництва.

Під **виробництвом** треба розуміти не тільки діяльність, пов'язану безпосередньо зі створенням продукції, а й будь-яку діяльність підприємства, установи, організації чи громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на одержання суспільно корисного результату.

В процесі виробничої діяльності або під час використання її результатів людина зазнає або може бути піддана небезпечним чи шкідливим впливам виробничих чинників найрізноманітнішого характеру і ступеня – механічним, хімічним, тепловим, електричним, електромагнітним тощо. Наявність на виробництві небезпечних і шкідливих чинників зумовлює потребу в станах (умовах), що необхідні для охорони життя, здоров'я, збереження майна, довкілля. Таким станом на виробництві є його безпека. **Безпека виробництва** – це такий технічний стан, за якого нейтралізується можливість уражаючого впливу на людей, майно і довкілля небезпечних та шкідливих виробничих чинників. Для забезпечення безпеки виробництва використовуються закони та підзаконні акти, що стосуються різних галузей законодавства (трудового, природоохоронного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального тощо), а також технічні норми. У цій системі норми кримінального законодавства охороняють відносини безпеки виробництва від найбільш небезпечних посягань.

Безпосередні об'єкти деяких кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва входять до системи суспільних відносин, що являють собою родовий об'єкт, хоча й мають свої особливості. Вони залежать передусім від видів безпеки виробництва, рівнів безпеки, характеру можливої шкоди та сфер її поширення.

Необхідним складником безпеки будь-якого виробництва є **безпека праці**, яка поділяється на технічну й санітарну, а за рівнями – на безпеку звичайних і підвищено небезпечних робіт. Деякі виробництва (як технічне ціле), окремі речовини (що є предметами праці) мають виняткову небезпечність, що вимагає особливих організаційно-технічних режимів їхнього функціонування (використання), включно зі спеціальним правовим забезпеченням. Такими є: вибухонебезпечні виробництва, а також виробництва, в яких використовуються ядерні та радіоактивні матеріали. Нарешті, низка виробництв здатна заподіяти шкоду позавиробничим інтересам у зв'язку з використанням готової промислової продукції, її напівфабрикатів, а також експлуатацією зведених будівель та споруд.

Основними безпосередніми об'єктами цих кр. пр. є безпека деяких видів виробництв.

Додатковими обов'язковими об'єктами всіх кр. пр., що посягають на безпеку виробництва, є життя і здоров'я людини, а додатковими факультативними об'єктами кр. пр., передбачених ст.ст. 272-275 КК України, – власність і довкілля (екологічна безпека).

Потерпілими від цих кр. пр. можуть бути або тільки працівники

виробництва (ст. 271 КК України), або і працівники виробництва, і сторонні особи (ст.ст. 272-274 КК України), або тільки сторонні особи (ст. 275 КК України).

З об'єктивної сторони кр. пр. проти безпеки виробництва сконструйовані однотипно. Усі вони описані в законі як кр. пр. з *матеріальним складом* і тому вимагають встановлення діяння, наслідків і причинного зв'язку.

Суспільно небезпечне діяння, як ознака об'єктивної сторони, виявляється в порушенні шляхом дії або бездіяльності вимог безпеки, що містяться в правилах безпеки праці та виробництва. При цьому порушення звичайно становить не одиничну дію (бездіяльність), а є сукупністю діянь (системою), де порушується не одна, а різноманітні вимоги безпеки. Під *порушенням* слід розуміти недотримання або неналежне дотримання вимог безпеки, передбачених правилами, або здійснення в ході виробничої діяльності дій, прямо заборонених правилами.

Кр. пр. проти безпеки виробництва являють собою порушення єдино писаних правил безпеки. Диспозиції статей, що розглядаються, є *бланкетними*, у зв'язку з чим для їхнього застосування слід звертатися до законодавчих та інших нормативно-правових актів (постанов, правил, інструкцій, стандартів тощо), що регулюють безпеку виробництва, та з'ясувати, які з них порушено.

Відповідальність за порушення вимог законодавства щодо безпеки осіб під час здійснення іншої діяльності залежно від конкретних обставин справи настає за статтями КК України про кр. пр. проти життя і здоров'я особи, у сфері службової діяльності, проти довкілля тощо.

Обов'язковою ознакою цих кр. пр. є **суспільно небезпечні наслідки**. Вони можуть бути двох видів. Перший вид наслідків закон пов'язує зі створенням загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків (ч.ч. 1 ст.ст. 272-275 КК України). Другий вид наслідків становлять ті, настання яких пов'язане зі спричиненням реальної шкоди. Це «шкода здоров'ю потерпілого» (ч.ч. 1 ст.ст. 271-275 КК України); «загибель людей» (ч.ч. 2 ст.ст. 271-275 КК України) та «інші тяжкі наслідки» (ч.ч. 2 ст.ст. 271-275 КК України).

Створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути реальним, свідчити про виникнення в конкретному виробничому процесі або внаслідок його такого небезпечного стану (загрози), коли можуть настати передбачені законом наслідки. Тяжкість ймовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо. Ненастання наслідків може бути пов'язане або зі своєчасним припиненням порушення як самим порушником, так і іншими особами, або за «щасливої випадковості» (наприклад, при руйнації конструкції, коли в зоні її падіння нікого не виявилось).

Шкода здоров'ю потерпілого охоплює види виробничого травматизму або нещасних випадків із сторонніми на виробництві, пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості тілесного ушкодження або заподіянням одній чи

кільком особам легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності.

Загибель людей – це випадки смерті однієї або кількох осіб.

Під *іншими тяжкими наслідками* слід розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам. Кр. пр., передбачені ст.ст. 272-275 КК України, охоплюють також випадки заподіяння шкоди у великих розмірах підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності та видів їхньої діяльності, окремим громадянам, а також доквіллю. Однак самого лише заподіяння шкоди у великому розмірі недостатньо для визнання його наслідком кр. пр., що розглядаються. Потрібно, щоб такий наслідок був результатом порушення вимог безпеки на виробництві й супроводжувався принаймні створенням загрози життю або здоров'ю людей або заподіянням їм різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень. В іншому випадку може йтися лише про кр. пр. проти власності або у сфері господарської чи службової діяльності.

У випадках, коли при вчиненні кр. пр., передбачених ст.ст. 271-275 КК України, одночасно настали наслідки, передбачені різними частинами цих статей, усі ці наслідки мають бути зазначені у відповідному процесуальному документі (постанові, вироку), а дії особи належить кваліфікувати лише за тією частиною статті КК України, яка передбачає відповідальність за більш тяжкі наслідки.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кр. пр., що розглядаються, є **причинний зв'язок** між допущеними порушеннями правил безпеки і реальною шкодою або можливістю її настання. Причинний зв'язок у цих кр. пр. має низку особливостей. Зокрема, у більшості випадків має місце опосередкований, а не прямий розвиток причинного зв'язку. Крім того, настання наслідку може бути зумовлене порушенням кількох вимог безпеки. Такі порушення можуть бути допущені одним або кількома суб'єктами. Тому у випадках, коли для встановлення причинного зв'язку необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання, призначаються експертизи.

Суб'єкт кр. пр. проти безпеки виробництва – **спеціальний**. Це особи, які зобов'язані дотримуватися правил безпеки виробництва. За правовим статусом їх можна поділити на три групи: службові особи та громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, на що прямо вказано у ст. 271 КК України, в інших випадках це впливає із закону (ст.ст. 272-275 КК України); робітники і службовці (ст.ст. 272-275 КК України); сторонні для виробництва особи (ст.ст. 273 і 274 КК України). Виходячи з виняткової небезпеки вибухонебезпечних підприємств (цехів), виробництв, де використовуються ядерні та радіоактивні матеріали, сторонні особи, які перебували з дозволу (правомірно) на таких підприємствах (екскурсанти, працівники інших підприємств, установ, організацій та тощо), зобов'язані у встановленому нормативними актами порядку дотримуватися правил безпеки, зміст яких можна сприйняти без спеціальної підготовки. Наприклад, на вибухонебезпечному

виробництві – «курити заборонено».

Суб'єктивна сторона кр. пр. визначається їх об'єктивною стороною. Щодо порушення правил безпеки можуть мати місце умисел або необережність, щодо наслідків – тільки необережність (тобто змішана форма вини або необережність). Ставлення суб'єкта до наслідків є визначальним, тому в цілому кр. пр. проти безпеки виробництва є **необережними**.

Отже, під **кримінальними правопорушеннями проти безпеки виробництва** потрібно розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що порушують встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами правила безпеки виробництва, які призвели до настання передбачених законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечних наслідків, вчинені суб'єктом кр. пр.

Виходячи з подібності безпосередніх об'єктів, характеру виробництва та суспільно небезпечних наслідків, потрібно розрізняти:

- ✓ кримінальні правопорушення у сфері безпеки праці (ст.ст. 271 і 272 КК України);
- ✓ інші кримінальні правопорушення у сфері безпеки виробництва (ст.ст. 273-275 КК України).

2. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України)

Основним безпосереднім об'єктом кр. пр. є суспільні відносини, що забезпечують безпеку праці. Згідно зі стандартами *безпеки праці* – це «стан умов праці, за якого вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих чинників усунуто, або вплив шкідливих виробничих чинників не перевищує гранично допустимих значень».

Потерпілими від кр. пр. можуть бути тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику, стажування, або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо). Порушення вимог законодавства про охорону праці, що заподіяло шкоду життю або здоров'ю інших громадян, які не пов'язані з певним виробництвом (наприклад, особи, які випадково опинилися на території підприємства, установи, організації), тягне відповідальність за статтями про кр. пр. у сфері службової діяльності або проти життя і здоров'я особи.

Діяння визначено у ст. 271 КК України як «Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці...» – це вчинення особою дій, які заборонені відповідними актами, або невиконання дій, які особа повинна була вчинити згідно з законодавчими або нормативними вимогами.

Диспозиція цієї норми є бланкетною і відсилає до законодавчих та інших нормативно-правових актів (законів, указів, постанов, інструкцій; положень,

норм, вказівок, стандартів тощо). Ці акти встановлюють правила з охорони праці, що містять різноманітні вимоги до охорони праці. За характером вимог та їхньою галузевою спрямованістю розрізняють загальні і спеціальні правила охорони праці. До загальних належать правила, що регулюють питання охорони праці у всіх галузях виробництва. Такі правила передбачені законами України: «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII, «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 р. № 2573-IX, «Про пестициди і агрохімікати» від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР, «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 № 1972-XII; Кодексом законів про працю України, Кодексом цивільного захисту України, постановами Кабінету Міністрів України, відомчими нормативно-правовими актами (інструкціями, положеннями, правилами), а також нормативними актами підприємств, установ, організацій (накази, розпорядження керівників з питань охорони праці, наприклад, вимога про проведення первинного інструктажу з техніки безпеки на робочому місці) тощо. Спеціальні правила містять вимоги безпеки для однієї галузі або для якоїсь однієї роботи.

Ст. 271 КК України не охоплюються порушення спеціальних правил безпеки, які стосуються виконання робіт із підвищеною небезпекою (гірничих, будівельних, інших), діють на вибухонебезпечних підприємствах (цехах), містять вимоги ядерної або радіаційної безпеки, безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. Порушення таких правил потребують кваліфікації за ст.ст. 272-275 КК України.

Порушення вимог про охорону праці найчастіше полягають у відсутності необхідного інструктажу або поверховому інструктажі з техніки безпеки, недостатньому нагляді за дотриманням правил охорони праці, неогороженні рухомих частин механізмів, незадовільному санітарно-гігієнічному стані виробничих приміщень і робочих місць, несправності робочого устаткування, інструментів тощо. За ч. 1 ст. 271 КК України *наслідком* кр. пр. є «шкода здоров'ю потерпілого». Необхідно встановлювати причинний зв'язок між порушенням правил і цим наслідком.

Суб'єкт кр. пр. – службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або громадянин-суб'єкт підприємницької діяльності. За ст. 271 КК України можуть відповідати лише ті службові особи, які на підставі наказу адміністрації, посадової інструкції чи відповідно до займаної посади мають спеціальні обов'язки щодо охорони праці на певній ділянці роботи або контролю за їхнім виконанням. Ними можуть бути особи, які спеціально відповідають за забезпечення виробничо-технічної дисципліни на підприємстві чи на окремих його ділянках або керують виконанням тих чи інших робіт, але порушують при цьому вимоги з охорони праці.

У разі порушення вимог законодавства про охорону праці, що потягло кримінально-правові наслідки, іншими службовими особами останні, з урахуванням обставин справи, можуть нести відповідальність за кр. пр. у сфері

службової діяльності, а рядові працівники – за кр. пр. проти життя та здоров'я особи.

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується *змішаною* або *необережною* формою вини.

Потерпілими від аналізованого кр. пр. можуть бути тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику, стажування або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо).

Особи, які не пов'язані із зазначеним виробництвом, не можуть визнаватися потерпілими від цього кр. пр. (представники контролюючих органів, замовники продукції чи послуг, особи, які випадково опинилися на території підприємства, установи, організації тощо).

У ч. 2 ст. 271 КК України встановлено відповідальність зате саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Допущене службовою особою порушення, якщо воно спричинило вказані в ч. 1 або в ч. 2 ст. 271 КК України наслідки та заподіяло одночасно істотну шкоду підприємству, організації або громадянам чи інші тяжкі наслідки, утворює сукупність кр. пр., передбачених ст.ст. 271 і 367 КК України.

3. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України)

Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою може мати місце на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Численні роботи, що виконуються на виробництві, характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки ймовірність настання небезпечної шкоди при їхньому виконанні є набагато вищою, ніж за звичайних робіт. Це роботи в гірничому і будівельному виробництвах, з високотоксичними промисловими отрутами або електрозварювальні роботи тощо. Порушення правил безпеки при виконанні таких робіт може призвести, наприклад, до обвалів у шахтах, значних за кількістю потерпілих нещасних випадків, падіння людей із висоти, спричинення значної матеріальної шкоди.

Основним безпосереднім об'єктом цього кр. пр. є безпека праці при виконанні робіт із підвищеною небезпекою.

Потерпілим внаслідок кримінально протиправних діянь, передбачених ст. 272 КК України, є працівник виробництва. За загальним правилом, у випадках заподіяння шкоди стороннім особам відповідальність настає або за кр. пр. у сфері службової діяльності (наприклад, службова недбалість – ст. 367 КК України), або за кр. пр. проти життя і здоров'я особи (ст.ст. 119, 128 КК України). Разом із

тим у певних випадках, спеціально передбачених відповідними правилами безпеки проведення робіт з підвищеною небезпекою, сторонні особи, як і працівники виробництва, можуть бути визнані потерпілими від кр. пр., передбаченого ст. 272 КК України.

Діяння являє собою порушення правил безпеки. Воно може бути допущене шляхом дії (наприклад, використання для кріплення перекриття штреків бракованих стійок), бездіяльності (наприклад, незабезпечення на висоті безпечними пристосуваннями: приймальними площадками, захисними щитами тощо) або в їх поєднанні (наприклад, направлення робітників на виконання робіт із підвищеною небезпекою без попереднього обстеження місця цих робіт, складання акта про таке обстеження).

Перелік робіт з підвищеною небезпекою надається в нормативно-правових актах. Відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. перелік таких робіт затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці. Цей перелік має чинність на всіх підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності та видів їхньої діяльності. До таких робіт належать: підземні роботи на шахтах і рудниках, підземна геологорозвідка, укладення великогабаритних труб у траншеї, роботи на висоті, вантажно-розвантажувальні роботи за допомогою машин і механізмів, електрозварювальні роботи тощо. Для встановлення протиправності діяння необхідно також звертатися до нормативно-правового акта (галузевого або міжгалузевого), яким визначені правила безпеки під час проведення відповідних робіт, що входять до Переліку, враховуючи, що у цьому разі має значення не галузь виробництва, а сам характер таких робіт.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є *обстановка* вчинення кр. пр.: «виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві» (ч. 1 ст. 272 КК України). Під час виконання таких робіт порушуються правила безпеки.

За ст. 272 КК України може наставати відповідальність і при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою у зв'язку з підприємницькою діяльністю, яка здійснюється без передбаченої законом державної реєстрації чи без одержання ліцензії на види діяльності, які підлягають ліцензуванню, або з порушенням умов такого ліцензування, а також при зайнятті забороненими видами підприємницької діяльності або діяльності, за яку відповідальність встановлено окремими статтями Особливої частини КК України. У випадках поєднання порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою з діяннями, передбаченими іншими статтями Особливої частини КК України, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю кр. пр., передбачених ст. 272 КК України та відповідною статтею Особливої частини КК України, наприклад, ст.ст. 203¹, 204, 263¹ КК України.

Наслідками кр. пр. є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків; заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між

порушеннями правил безпеки при виконанні робіт із підвищеною небезпекою і вказаними наслідками необхідно встановлювати причинний зв'язок.

Суб'єкт кр. пр. – спеціальний. Це особа, яка зобов'язана дотримувати правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою. Ним може бути: громадянин-суб'єкт підприємницької діяльності або службова особа (керівник робіт, інженерно-технічний працівник), а також технічний службовець, рядовий працівник відповідного виробництва.

Із **суб'єктивної сторони** кр. пр., що розглядається, характеризується *змішаною або необережною* формою вини.

Ч. 2 ст. 272 КК України встановлює більш сувору відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

4. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України)

Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах може призвести до вибухів, пожеж, пошкодження або знищення майна, загибелі багатьох людей. Тому такого роду діяння розглядають як одне з найнебезпечніших посягань на безпеку виробництва.

Згідно з ч. 1 ст. 273 КК України відповідальність настає за порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах особою, яка зобов'язана їх дотримуватись, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Основним безпосереднім об'єктом цього кр. пр. є безпека вибухонебезпечних виробництв (включно з безпекою праці).

Потерпілими від кр. пр. можуть бути як працівники вибухонебезпечних підприємств (цехів), так і сторонні особи.

Діяння має бути вчинене у визначеному **місці** – вибухонебезпечному підприємстві або у вибухонебезпечному цеху. До *вибухонебезпечних належать підприємства або окремі цехи*, що використовують, наприклад, аміак, ацетон, бензин, бутан, доменний газ, силон, метан, спирт, толуол, коксовий газ, ефір, сірководень, сірковуглець, уайт-спірит як сировину або основний продукт, або ці речовини виділяються при виробництві. Вибухонебезпечними визнаються підприємства і цехи, що виробляють вибухонебезпечні речовини, порох і боєприпаси. До вибухонебезпечних належать також деякі цехи збагачувальні і брикетні фабрики (наприклад, цех термічного сушіння, подрібнювальний і пресувальний цехи). Це може бути і хімічна лабораторія, де в результаті різноманітних дослідів утворюються вибухонебезпечні речовини. До вибухонебезпечних підприємств належать і шахти, небезпечні через можливість виділення газу (метану) або через наявність які вугільного, сірчаного або сульфідного пилу, це також шахти з розробки вугільних пластів, схильних до раптових викидів вугілля і газу або ж до самозаймання копалини.

Відповідальність за ст. 273 КК України може настати при вибухах

речовин, що зумовили визнання підприємства (цеху) вибухонебезпечним.

Належність підприємства (цеху) до вибухонебезпечних визначається не характером наслідків, що настали, а категорією і класом виробництва, встановленими технологічним регламентом. Ці категорії, класи і подібні до них характеристики встановлюються проєктними організаціями, міністерствами, виробничими об'єднаннями, Держпрацею та його територіальними органами і деякими іншими організаціями як для підприємства в цілому, так і для окремого його комплексу, а також для різноманітних основних (цех, ділянка, відділення) і допоміжних (склади, лабораторії) виробничих підрозділів, зовнішнього обладнання, вугільних пластів та інших об'єктів промисловості, сільськогосподарських та інших підприємств.

Не можна кваліфікувати за ст. 273 КК України діяння, що викликало вибух і заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого або загибель людей на виробництві, не віднесеному в установленому порядку до вибухонебезпечного.

Порушення правил, що забезпечують безпеку виробництва на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, може полягати в палінні у приміщенні вибухонебезпечного цеху, користуванні відкритим вогнем у газовій (метановій) шахті, веденні робіт за відсутності належної вентиляції тощо.

За ч. 1 ст. 273 КК України *наслідками* кр. пр. є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил безпеки і вказаними наслідками необхідно встановлювати причинний зв'язок.

Суб'єкт – спеціальний, особа, яка зобов'язана дотримувати правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах. Ними можуть бути: громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності; службові особи (керівники підприємств, головні інженери, начальники цехів, їхні заступники, механіки, завідувачі вентиляцією, начальники ділянок, майстри тощо), робітники та службовці вибухонебезпечних цехів і підприємств. Сторонні для цих виробництв особи, які перебували з дозволу відповідних посадових осіб (правомірно) на таких підприємствах (практиканти, працівники інших установ та організацій, екскурсанти тощо), внаслідок реальної можливості усвідомлювати особливу небезпечність таких виробництв також можуть нести відповідальність за ст. 273 КК України, якщо до їхнього відома у встановленому порядку були доведені вимоги щодо необхідності дотримання правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах.

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується *змішаною* або *необережною* формою вини.

Ч. 2 ст. 273 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

5. Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України)

Основним безпосередній об'єктом цього кр. пр. є ядерна або радіаційна безпека виробництва (включаючи безпеку праці).

Ядерна безпека – це дотримання норм, стандартів і умов використання ядерних матеріалів з метою забезпечення радіаційної безпеки.

Радіаційна безпека – дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення і довкілля, що встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

Потерпілими від кр. пр. можуть бути як працівники виробництва, на якому використовуються ядерні або радіоактивні матеріали, так і особи, які не мають до такого виробництва стосунку.

Обов'язковою ознакою **об'єктивної сторони** є *місце* вчинення кр. пр. – це виробництво, де використовуються ядерні або радіоактивні матеріали. До виробництв, де використовуються ядерні матеріали, належать атомні станції, споруди і комплекси з промисловими, експериментальними і дослідницькими ядерними реакторами і ядерними стендами тощо. До виробництв, де містяться радіоактивні матеріали, належать, зокрема, сховища радіоактивних відходів. *Ядерними матеріалами* є: уран, плутоній, торій у вигляді металу, сплаву, хімічного концентрату, якийсь інший матеріал, що містить зазначені речовини у певній концентрації. *Радіоактивні матеріали* – це матеріали, здатні до самовільного поділу, що супроводжується виділенням тепла, а також альфа-, бета- і гамма-випромінюванням.

Основним нормативним актом, що регулює безпеку використання ядерних і радіоактивних матеріалів, у тому числі на виробництві, є Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР.

Порушеннями правил ядерної або радіаційної безпеки можуть бути: допуск до роботи осіб, які не мають права працювати на об'єктах атомної енергетики, порушення фізичного захисту атомних реакторів або установок, в яких використовуються радіоактивні матеріали, тощо.

Наслідками кр. пр., передбаченого ч. 1 ст. 274 КК України, є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил і вказаними наслідками потрібно встановлювати причинний зв'язок.

Суб'єктом кр. пр. можуть бути: громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, службові особи, робітники та службовці, сторонні виробництву особи, які зобов'язані додержуватися на виробництві правил ядерної чи радіаційної безпеки.

Із **суб'єктивної сторони** кр. пр., що розглядається, може мати *змішану* або *необережну* форму вини.

Ч. 2 ст. 274 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

6. Порушення правил, що стосуються безпечного використання

промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України)

Небезпека таких порушень полягає в тому, що вони можуть спричинити під час використання продукції небезпечні для її споживача наслідки: вибух, пожежу, техногенну аварію, руйнацію будівель і споруд, що супроводжуються нещасними випадками, знищенням майна.

Заподіяння шкоди у процесі створення промислової продукції внаслідок порушення правил охорони праці ст. 275 КК України не охоплюється. За наявності відповідних підстав такі дії слід кваліфікувати за ст. 271 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом кр. пр. є безпека використання промислової продукції та безпека експлуатації будівель і споруд.

Потерпілими від кр. пр. є споживачі промислової продукції: ті, хто працює на даному або інших виробництвах; користуються нею в побуті; а також особи, які працюють, проживають або іншим чином використовують будівлі та споруди.

З **об'єктивної сторони** кр. пр. може бути спричинене **порушенням правил**, що убезпечують використання промислової продукції, при розробленні або конструюванні такої продукції (наприклад, серйозні прорахунки при розробці ракет-носіїв, авіаційних двигунів, турбін тощо) або у процесі її виготовлення чи зберігання. Так, при виготовленні продукції може бути використано недоброякісні матеріали, а при її зберіганні порушено, наприклад, вимоги температурних режимів або вологості сховищ. Крім того, з об'єктивної сторони кр. пр. може полягати у порушенні правил безпеки при проектуванні або зведенні будівель і споруд (наприклад, помилки, допущені при проектуванні, або деконструктивні відхилення від встановлених технологій будівництва мостів, висотних споруд, складних перекриттів, виступаючих елементів будівель тощо).

Наслідками кр. пр., що передбачений ч. 1 ст. 275 КК України, є: створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків; заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил і вказаними наслідками має бути встановлено причинний зв'язок.

Суб'єктом кр. пр. можуть бути: громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, а також службові особи, конструктори, проектувальники, працівники промислового або будівельного виробництва, які зобов'язані дотримувати правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

Із **суб'єктивної сторони** кр. пр., що розглядається, може мати **змішану** або **необережну** форму вини.

Ч. 2 ст. 275 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Кр. пр., передбачене ст. 275 КК України, слід відмежовувати від кр. пр., передбаченого ст. 227 КК України, – умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції, якщо такі дії вчинені у великих

розмірах (коли вартість такої продукції перевищує 500 нмдг). **Предметом** кр. пр., передбаченого ст. 275 КК України, також може бути недоброякісна промислова продукція, що не відповідає вимогам якості, які забезпечують її використання, тобто у цій частині предмет такий самий, як і для кр. пр., передбаченого ст. 227 КК України. Однак для застосування ст. 275 КК України необхідно, щоб при використанні такої продукції (товару) була створена реальна загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяна шкода здоров'ю потерпілого. Ще більш небезпечні наслідки передбачені у ч. 2: загибель людей або інші тяжкі наслідки. У таких випадках особа, яка при розробленні, конструюванні, виготовленні або зберіганні продукції припустилася порушення правил, що стосуються безпечного її використання, несе відповідальність за ч. 1 або ч. 2 ст. 275 КК України. За відсутності перелічених вище наслідків дії особи необхідно кваліфікувати за ст. 227 КК України за умови, що вони були вчинені умисно та у великих розмірах. На відміну від ст. 227 КК України за ст. 275 КК України ставлення винної особи до порушень зазначених правил може бути як *умисним*, так і *необережним*, а до наслідків – лише *необережним*.

7. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту

КК України виокремлює захист безпечного функціонування транспорту. Відносини, пов'язані з діяльністю транспорту в Україні, регулюються Законами України «Про транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про автомобільний транспорт» та іншими законодавчими і нормативними актами України.

Єдину транспортну систему України складають: залізничний, морський, річковий, авіаційний, автомобільний, магістральний трубопровідний та деякі інші види транспорту.

Кримінальні правопорушення проти безпеки руху й експлуатації транспорту – передбачені КК України умисні та необережні суспільно небезпечні діяння, що посягають на безпеку руху, експлуатацію або нормальну роботу залізничного, повітряного, водного, магістрального трубопровідного, автомобільного та міського електричного транспорту шляхом заподіяння або загрози заподіяння шкоди здоров'ю, життю, власності, довкіллю.

Родовим об'єктом цих кр. пр. є безпека руху й експлуатації транспорту.

З **об'єктивної сторони** кр. пр., передбачені розділом XI Особливої частини КК України, бувають як з *матеріальними*, так і з *формальними складами*. Діяння в цих кр. пр. виражається в *дії* або *бездіяльності* особи. Деякі кр. пр. можуть бути вчинені тільки шляхом суспільно небезпечної дії (наприклад, незаконне заволодіння транспортним засобом) або тільки *бездіяльності* (наприклад, ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха, з боку капітана судна). Диспозиції всіх статей *бланкетні*.

Суб'єктом транспортних кр. пр. за *більшістю* складів кр. пр. є фізична осудна особа, яка досягла *16-річного віку*. Деякі кр. пр. може вчиняти тільки

спеціальний суб'єкт, наприклад, особа, яка керує транспортним засобом (ст. 286 КК України).

Суб'єктивна сторона транспортних кр. пр. з *формальним* складом характеризується *прямим умислом* (наприклад, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна – ч. 1 ст. 278 КК України). Для кр. пр. з *матеріальними складами* характерним є їх вчинення з *необережності*. Якщо ж встановлено умисел до настання суспільно небезпечних наслідків, то кримінально-правова кваліфікація можлива за іншими статтями КК України, які передбачено у відповідних розділах КК України.

8. Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 КК України)

Безпосереднім об'єктом кр. пр. є безпека руху, експлуатації та ремонту транспортних засобів, засобів сигналізації та зв'язку конкретного виду транспорту (залізничного, водного чи повітряного). **Факультативним безпосереднім об'єктом** за ч. 1 ст. 276 КК України є життя чи здоров'я людей, власність, довкілля. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** за ч. 2 ст. 276 КК України є здоров'я людей, власність, довкілля, **додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом** за ч. 3 ст. 276 КК України є життя людей.

Об'єктивна сторона кр. пр. полягає в сукупності таких ознак:

а) порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту чи недоброякісний ремонт транспортних засобів, залізничних колій, засобів сигналізації та зв'язку, залізничного, водного або повітряного транспорту;

б) наслідків, передбачених у диспозиції ч. 2 або 3 ст. 276 КК України, або створення небезпеки настання таких чи інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 276 КК України);

в) причинного зв'язку між порушенням зазначених правил та наслідками чи загрозою їх настання.

Залізничний транспорт – це механічний рейковий транспорт, який включає залізничні шляхи сполучення, рухомий склад локомотивів (тепловози, електровози, паровози), вагони, цистерни, платформи, крани тощо. Це також мережа під'їзних шляхів, рухомого складу підприємств та організацій, а також метрополітен. Теорія кримінального права, слідча та судова практика не відносять до залізничного транспорту міський електричний транспорт (трамвай, фунікулер). Безпека руху та експлуатації залізничного транспорту регулюється Статутом залізниць України, Правилами технічної експлуатації залізниць України, Інструкцією із сигналізації на залізницях України. Види транспортних подій передбачені Положенням про класифікацію транспортних подій на залізницях України.

Водний транспорт – це морський, річковий та озерний транспорт, тобто пасажирські, вантажні, риболовецькі та інші судна (теплоходи, сейнери, буксири, земснаряди тощо), водні шляхи та комунікації. Маломірні судна (човни, байдарки, яхти тощо), баржі, стаціонарні платформи незалежно від форм

власності на них, не відносяться до водного транспорту в розумінні ст. 276 КК України. Належність судна не впливає на кваліфікацію кр. пр., крім випадків, що можуть стосуватися військових суден.

Відносини безпеки судноплавства регулюють: Кодекс торговельного мореплавства України, Положення про капітана морського порту та службу капітана морського порту, інші нормативні акти, а також відповідні програми.

Повітряний транспорт включає повітряні судна – літальні апарати, що тримаються в атмосфері за рахунок їх взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, а саме: літаки, гелікоптери, аеростати, дирижаблі, планери, мотодельтоплани тощо. Структуру повітряного транспорту утворюють аеропорти, аеродроми, майданчики для гелікоптерів та їх комунікації.

Види авіаційних пригод та порядок їх розслідування визначено у Положенні розслідування авіаційних подій та інцидентів.

Диспозиція ст. 276 КК України *бланкетна* та вимагає звертання до нормативних актів, чинних на залізничному, водному і повітряному транспорті. Порухення правил безпеки руху та експлуатації цих видів транспорту вчиняється шляхом *дії або бездіяльності*. Необхідними складовими елементами об'єктивної сторони кр. пр. є порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту або недоброякісний ремонт транспортних засобів, колій, засобів сигналізації та зв'язку.

Діяння може утворювати склад кр. пр. лише у тому випадку, коли воно виражене в порушенні встановленої кримінально протиправної поведінки.

Діяння, що входить в об'єктивну сторону кр. пр., може полягати у недоброякісному ремонті рухомого складу (локомотивів, вагонів, теплоходів, літаків тощо), залізничних колій, полотна, стрілочних переводів та переїздів, засобів сигналізації (наприклад, бакенів), засобів зв'язку. Таким є ремонт з відступом від визначених стандартів, від певної технології, не усунення окремих несправностей тощо, коли транспортні засоби та інші предмети після ремонту у встановленому порядку передані до експлуатації.

Встановлення *причинного зв'язку* тісно пов'язане з питанням встановлення винних осіб, що вимагає з'ясування таких обставин: на кого з працівників транспорту покладался обов'язок забезпечити дотримання правил безпеки руху або експлуатації транспорту під час пригоди; хто саме допустив порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту; які конкретно правила порушені, в чому це виявилось та в силу чого сталося.

Створення небезпеки (ч. 1 ст. 276 КК України) – це створення внаслідок порушення правил або недоброякісного ремонту такої обстановки, за якої настання відповідних наслідків було б неминучим, але не сталося внаслідок втручання інших осіб або обставин. Якщо порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту чи недоброякісний ремонт за конкретних обставин не могли створити таку небезпеку, склад кр. пр., передбачений ч. 1 ст. 276 КК України, відсутній.

Небезпека для життя людей (ч. 1 ст. 276 КК України) – це реальна можливість загибелі одного або декількох потерпілих.

Небезпека настання інших тяжких наслідків є оціночним поняттям, визначення якого залежить від фактичних обставин справи. Судова практика до інших тяжких наслідків відносить: заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень двом і більше потерпілим, заподіяння великої матеріальної шкоди внаслідок загибелі вантажу, пошкодження рухомого складу або суден до непридатності їх подальшої експлуатації, значну шкоду навколишньому природному середовищу тощо.

Ч. 2 ст. 276 КК України встановлює відповідальність за дії, передбачені ч. 1, якщо вони спричинили одному або декільком потерпілим середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень або заподіяли велику матеріальну шкоду. За ч. 3 ст. 276 КК України кваліфікуються діяння, передбачені ч. 1 і 2, якщо вони спричинили загибель людей, тобто смерть однієї або декількох осіб.

Заподіяння з необережності потерпілому смерті охоплюється ст. 276 КК України і не потребує додаткової кваліфікації.

Суб'єктом кр. пр. може бути тільки працівник залізничного, водного або повітряного транспорту. Це також можуть бути працівники відомчої залізниці, метрополітену, особи, які працюють на риболовецьких, науково-дослідних та інших суднах.

Суб'єкт кр. пр. наділений сукупністю двох ознак: а) перебування на службі чи роботі на відповідному виді транспорту; б) пов'язаність його діяльності з виконанням обов'язків по безпеці руху, експлуатації чи ремонту транспортних засобів, шляхів, засобів сигналізації або зв'язку.

Дії посадових осіб зазначених видів транспорту, які не порушили правил безпеки руху або експлуатації транспорту, але давали (не давали) розпоряджень, наказів, вказівок щодо такої діяльності, внаслідок чого такі порушення були припущені іншими працівниками транспорту, за наявності інших ознак можуть нести відповідальність за службову недбалість за ст. 367 КК України.

Відповідальність за ст. 276 КК України настає з *16-річного віку*, але фактично такі посади на транспорті обіймають *особи не молодше 18 років*.

Суб'єктивна сторона кр. пр., передбаченого ч. 1 ст. 276 КК України, може характеризуватися такими різновидами вини, як *кримінально протиправна самовпевненість* і *непрямий умисел* щодо можливих наслідків, зазначених у ч. 1 ст. 276 КК України, що фактично не настали. Суб'єктивна сторона діянь, передбачених ч. 2 і 3 ст. 276 КК України, характеризується *необережною формою вини* (кримінально протиправною самовпевненістю або кримінально протиправною недбалістю). До самої дії чи бездіяльності, що входить в об'єктивну сторону кр. пр., винний може відноситися як необережно, так і умисно.

9. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України)

Безпосереднім об'єктом кр. пр. є безпека руху або експлуатації транспорту та його нормальна робота, життя та здоров'я людей, власність, а також довкілля.

Предметом кр. пр. є шляхи сполучення (залізниця), споруди на шляхах сполучення (шляхопроводи тощо), рухомий склад залізниці, судна (транспортні засоби повітряного та водного транспорту), а також їх комунікації, засоби зв'язку чи сигналізації, крім трубопровідного, а також автомобілів, автобусів, тролейбусів, трамваїв, вагонів фунікулера, канатних та монорейкових доріг).

До споруд на шляхах сполучень треба відносити пасажирські й вантажні платформи, мости, віадуки, шляхопроводи, тунелі, естакади, гідровузли, шлюзи, причали тощо. *Засоби зв'язку чи сигналізації* – це світлофори, семафори, радіостанції, радіомаяки, радіопеленгатори, локатори, телефони тощо. Споруди, що не забезпечують безпеку руху зазначених видів транспорту, не відносяться до предмета цього кр. пр.

З об'єктивної сторони кр. пр. може бути вчинено шляхом умисного руйнування або пошкодження шляхів сполучення, транспортних засобів, їх комунікацій, засобів зв'язку чи сигналізації.

Під *руйнуванням* транспортних засобів та інших транспортних комунікацій треба розуміти повне або часткове їх знищення і непридатність до подальшого цільового використання (вибух на залізниці, спалення рухомого складу, руйнування залізничних мостів, знищення злітних смуг, затоплення судна тощо).

Пошкодження предметів кр. пр. – це приведення їх у такий стан, коли вони частково або тимчасово втрачають здатність до використання за призначенням (розгвинчування рейок, обрив телефонних або телеграфних проводів, приведення до непридатності використання букс вагонів тощо).

Під іншими діями, спрямованими на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, треба розуміти такі дії, як вимикання засобів зв'язку чи сигналізації або їх блокування, влаштування перешкод для сприйняття знаків, сигналів та іншої інформації, припинення подачі енергії в контактну мережу тощо. Вказані дії визнаються кримінально протиправними тільки за умови, якщо це спричинило або могло спричинити порушення нормальної роботи зазначених у статті видів транспорту.

Кр. пр. є *закінченим* з моменту руйнування або пошкодження шляхів сполучення, транспортних засобів чи вчинення інших дій, спрямованих на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, якщо це мало наступні *наслідки*: спричинило чи могло спричинити аварію поїзда, судна або порушило нормальну роботу транспорту, або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків. За конструкцією склад кр. пр. – *матеріальний*.

Як *аварію* слід розглядати транспортну подію, яка не потягла тяжких наслідків. Під *порушенням нормальної роботи транспорту* слід розуміти порушення розкладу, графіку руху поїздів чи водних або повітряних суден,

суттєве ускладнення подальшого пересування пасажирів та вантажів. Що стосується створення небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, вона розглядається аналогічно відповідній ознаці ст. 276 КК України.

Суб'єктом кр. пр. може бути фізична осудна особа, яка досягла до моменту вчинення кр. пр. *14-річного віку*.

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується *прямим* або *непрямим умислом* щодо руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, стосовно ж аварії поїзда, судна або порушення нормальної роботи транспорту чи можливості їх настання – умислом або необережністю.

Психічне ставлення суб'єкта кр. пр. до наслідків, що передбачені у ч. 2 і 3 ст. 277 КК України, має бути *необережним*.

Ч. 2 ст. 277 КК України встановлює відповідальність за дії, передбачені ч. 1, якщо вони спричинили одному або декільком потерпілим середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження або завдали великої матеріальної шкоди, що визначається з урахуванням її розміру та інших конкретних обставин справи.

За ч. 3 ст. 277 КК України кваліфікуються діяння, передбачені ч. 1 і 2, якщо вони спричинили загибель людей, тобто смерть однієї або декількох осіб.

Заподіяння потерпілому смерті охоплюється ст. 277 КК України і не потребує додаткової кваліфікації.

Якщо суб'єкт з необережності зруйнував або пошкодив шляхи сполучення, транспортні засоби, засоби зв'язку чи сигналізації, що потягло за собою загибель потерпілих або інші тяжкі наслідки, то подібні діяння не утворюють складу кр. пр., передбаченого ст. 277 КК України, а залежно від інших ознак можуть кваліфікуватися за ст.ст. 196 чи 291 КК України.

Якщо транспортні засоби, споруди чи їх обладнання викрадаються, то такі дії кваліфікуються за ст. 277 КК України і за сукупністю, залежно від способу викрадення, – як кр. пр. проти власності за ст.ст. 185-187, 189-191 КК України.

Умисне руйнування або пошкодження транспортних засобів та їх комунікацій з метою ослаблення держави кваліфікується як диверсія за ст. 113 КК України.

10. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України)

Суспільні відносини у сфері безпеки дорожнього руху регулюють Закони України «Про дорожній рух», «Про автомобільний транспорт» та інші нормативні акти, основним з яких є «Правила дорожнього руху».

Об'єктом кр. пр. є безпека дорожнього руху, здоров'я і життя людини.

Кр. пр. може бути вчинений тільки при керуванні транспортними засобами, що вказані у примітці до ст. 286 КК України. Під транспортними

засобами слід розуміти всі види автомобілів, трактори й інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби.

В постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду зазначено, що будь-який транспортний засіб, що рухається за допомогою двигуна, незалежно від робочого об'єму, належить до механічних транспортних засобів.

Поняттям «інші самохідні машини» охоплюються дорожні, будівельні, сільськогосподарські та інші спеціальні самохідні машини (автокрани, екскаватори, скрепери, грейдери, дорожні котки, асфальтоукладачі, автонавантажувачі, збиральні комбайни тощо).

В окремих випадках для встановлення технічних параметрів транспортного засобу (саморобне виготовлення, внесення конструктивних змін тощо) можливе проведення відповідної експертизи.

Об'єктивна сторона кр. пр. включає у себе сукупність таких обов'язкових ознак:

а) порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту;

б) суспільно небезпечні наслідки;

в) причинний зв'язок між порушенням і наслідками.

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту – це дія або бездіяльність особи, яка керує транспортним засобом, пов'язана з порушенням однієї або кількох вимог правил безпеки дорожнього руху або інших нормативних актів, що регламентують безпеку дорожнього руху чи експлуатацію транспорту. Інструкції та інші нормативні акти, що стосуються особливостей перевезення спеціальних вантажів, експлуатації окремих видів транспортних засобів, руху на закритих територіях, повинні ґрунтуватися на вимогах Закону України «Про дорожній рух» та «Правил дорожнього руху».

Найчастіше порушення правил безпеки дорожнього руху проявляються у перевищенні встановленої швидкості руху або в неправильному її виборі, порушенні правил проїзду перехресть або зупинок транспорту загального користування, правил обгону тощо.

Порушення правил експлуатації – це порушення правил перевезення людей або вантажу, експлуатація транспортного засобу з несправною гальмовою системою або рульовим керуванням тощо. Маються на увазі такі порушення правил безпеки кримінально протиправні наслідки.

Якщо узагальнити ознаки діяння, то воно повинно бути вчинене за сукупністю таких ознак:

а) тільки при експлуатації транспортного засобу, зазначеного у примітці до ст. 286 КК України;

б) особою, яка безпосередньо виконує функцію керування транспортним засобом;

в) у процесі дорожнього руху;

г) безодносного поєднання руху транспортногo засобу з виконанням нетранспортних робіт;

г) всупереч вимогам конкретних положень правил безпеки дорожнього руху або правил експлуатації транспорту.

Між порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту і наслідками, що настали, повинен бути **причинний зв'язок**. Його відсутність виключає кримінальну відповідальність особи. У процесуальних документах потрібно обов'язково вказувати, в порушенні яких саме правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту визнається винною особа, у чому конкретно проявилися ці порушення і чи перебувають у причинному зв'язку наслідки, що настали, з цими порушеннями.

Під час розгляду кримінального провадження за ст. 286 КК України суд зобов'язаний встановити і вказати в мотивувальній частині вироку, які саме порушення Правил дорожнього руху мали місце під час конкретної дорожньо-транспортної пригоди. Також у вироку має бути зазначено, які саме з цих порушень перебували у причинному зв'язку з настанням наслідків, передбачених ст. 286 КК України, а які з них були лише умовами, що їм сприяли (Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 10.11.2021 р. у справі № 337/2655/20).

Відповідальність за ст. 286 КК України розподіляється згідно з її частинами залежно від тяжкості наслідків, що настали. За ч. 1 відповідає особа, внаслідок діяння якої потерпілому спричинені середньої тяжкості тілесні ушкодження, за ч. 2 – тяжкі тілесні ушкодження або смерть.

Ч. 3 ст. 286 КК України передбачає відповідальність у разі вчинення діяння, передбаченого ч. 1, якщо воно спричинило загибель двох або більше осіб. Ніяка інша шкода (матеріальна, моральна, виробнича тощо), крім зазначеної у законі, не може бути ознакою об'єктивної сторони кр. пр., що аналізується.

Дії винного, що потягли одночасно наслідки, передбачені різними частинами ст. 286 КК України, потребують кваліфікації за тією з них, яка передбачає найбільш тяжкі з наслідків, що настали. Якщо порушення кожного разу мали самостійний характер і не пов'язані між собою суб'єктивною стороною, а також місцем або часом здійснення, то вони в кожному випадку потребують кваліфікації за сукупністю кр. пр.

Відповідно до судової практики дії особи, яка, керуючи транспортним засобом, у різний час двічі порушила правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, внаслідок чого у кожному з цих випадків загинула одна людина, потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 286 КК України, а у випадку, коли смерть двох і більше осіб є наслідком однієї й тієї ж транспортної події, тобто одного чи пов'язаних між собою кількох порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, – за ч. 3 ст. 286 КК України.

У тих випадках, коли суспільно небезпечні наслідки сталися внаслідок порушень, що вчинили двоє і більше водіїв, кожен з них може нести кримінальну

відповідальність за ст. 286 КК України при наявності в його діянні всіх ознак даного складу кр. пр.

Для відповідальності за ст. 286 КК України не має значення місце, де було вчинене кр. пр. Це може бути автомагістраль, інша дорога, вулиця, провулок, двір, територія підприємства, поле та інші місця, де можливий рух транспортних засобів.

Порушення потерпілим (водієм, пішоходом, пасажиром або іншим учасником дорожнього руху) правил безпеки дорожнього руху або його інша неправомірна поведінка не є підставою для звільнення водія від кримінальної відповідальності при наявності в його діях складу кр. пр. Такі обставини можуть бути враховані як пом'якшуючі відповідальність та покарання.

Склад кр. пр., передбачений ст. 286 КК України, за своєю конструкцією є *матеріальним*, але не має стадій готування або замаху. Кр. пр. визнається закінченим з моменту настання наслідків, передбачених законом.

Суб'єктом є особа, яка до часу вчинення кр. пр. досягла *16-річного віку*.

Не мають значення обставини, пов'язані з відсутністю в особи права на керування транспортним засобом чи позбавленням її такого права в адміністративному або судовому порядку, а також з тим, чи є вона працівником транспорту. Не має значення відношення суб'єкта до транспортного засобу – чи є він власником, орендарем, керує ним за дорученням або самовільно заволодів транспортним засобом.

За певних умов до відповідальності може бути притягнута особа, яка навчає водінню іншу особу і перебуває під час навчальної їзди поруч із учнем (майстер виробничого навчання, інструктор тощо).

У випадку, коли правила безпеки дорожнього руху порушені *кількома учасниками* дорожньо-транспортної пригоди (зокрема, водієм та пішоходом), до кримінальної відповідальності притягається лише та особа, протиправні дії якої перебували у причинному зв'язку з наслідками, що настали. Протиправна поведінка іншого учасника дорожньо-транспортної пригоди у цьому випадку є умовою спричинення відповідних наслідків та не впливає на підставу кримінальної відповідальності особи, в діях якої встановлено причинний зв'язок з наслідками, що настали.

Для кваліфікації дій особи за ст. 286 КК України судам слід виходити не лише з висновків експертів, в яких встановлено наявність причинного зв'язку між порушенням водієм ПДР та наслідками, що настали, а із сукупності всіх обставин, що належать до предмета доказування з огляду на особливості складу кр. пр., передбаченого у ст. 286 КК України. Зокрема, оцінці підлягає наявність технічної можливості у водія уникнути наслідків кр. пр. та джерело створення аварійної ситуації

Кримінальна відповідальність водія за ст. 286 КК України виключається у випадку, якщо інший водій порушив правила дорожнього руху, які перебувають у причинному зв'язку з наслідками, що настали, а також якщо

дорожня обстановка (наприклад, наявність відповідних дорожніх знаків) давала підстави водію розраховувати на додержання правил іншим водієм.

Суб'єктивна сторона кр. пр. характеризується *необережною формою вини*, що визначається характером ставлення винного до наслідків. Сама ж дія або бездіяльність при порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту можуть бути як умисними, так і необережними.

Водій, який після вчинення розглядуваного кр. пр. завідомо залишив потерпілого в небезпечному для життя стані, повинен нести відповідальність за сукупністю кр. пр. (відповідною частиною ст. 286 і ч. 1 або 2 ст. 135 КК України).

Якщо в діях водія немає складу кр. пр., передбаченого ст. 286 КК України, але життя потерпілого було поставлено під загрозу внаслідок вчиненої водієм дорожньо-транспортної пригоди, то завідоме залишення потерпілого без допомоги, за наявності інших необхідних ознак, тягне відповідальність за ч. 1 або 3 ст. 135 КК України, але при миттєвій загибелі потерпілого відповідальність за ст. 135 КК України виключається.

Якщо винний усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачав його суспільно небезпечні наслідки і бажав їх або свідомо припускав настання цих наслідків, то його дії потрібно кваліфікувати за статтями КК України, що передбачають відповідальність за кр. пр. проти життя і здоров'я (наприклад, за ст.ст. 121 або 115 КК України) чи проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (наприклад, за ст. 348 КК України).

Коли суб'єкт при проведенні певних робіт порушив правила техніки безпеки або інші правила охорони праці, хоча б ці порушення і були допущені під час руху транспортного засобу, дії винного треба кваліфікувати за статтями КК України, що передбачають відповідальність за порушення даних правил, а у відповідних випадках – за кр. пр. проти життя та здоров'я особи.

11. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України)

У правозастосовній практиці при кваліфікації цього кр. пр. слід керуватись положеннями ПП ВСУ від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті».

Об'єктом цього кр. пр. є порядок користування транспортними засобами, безпека дорожнього руху, здоров'я і життя його учасників, а також власність.

Предметом кримінально протиправного посягання можуть всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби, які вказані у примітці до ст. 286 КК України.

Об'єктивна сторона полягає у *незаконному заволодінні* транспортним засобом (умисне, протиправне вилучення його з будь-якою метою у власника

або законного користувача всупереч їх волі (з місця стоянки чи під час руху) шляхом запуску двигуна, буксирування, завантажування на інший транспортний засіб, примусового відсторонення зазначених осіб від керування, примушування їх до початку чи продовження руху тощо. Таке заволодіння може бути вчинене таємно або відкрито, шляхом обману чи зловживання довірою, із застосуванням насильства або погроз).

Кр. пр. визнається *закінченим* з моменту, коли транспортний засіб почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху транспортного засобу, – з моменту встановлення контролю над ним.

Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним необхідно розглядати як *замах* на вчинення кр. пр.

Не є незаконним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності, наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжко хвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держави.

Суб'єктом є фізична осудна особа, що досягла *16-річного віку* (ч. 1 ст. 289 КК України), а за ч. 2 і 3 ст. 289 КК України – *14-річного віку*.

Суб'єктом кр. пр., передбаченого ст. 289 КК, не можна визнавати осіб, які є співвласниками або законними користувачами транспортного засобу; працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, котрі без належного дозволу здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі; а також службових осіб, наділених повноваженнями щодо використання чи експлуатації транспортних засобів.

Суб'єктивна сторона характеризується *умисною формою вини*. **Мотив і мета** цього кр. пр. можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають (користь, помста тощо).

Кваліфікуючими ознаками кр. пр. є дії, вчинені:

1) *повторно* (тобто вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або кр. пр., передбачене ст.ст. 185, 186, 187, 189-191, 162, 410 КК України). Не утворює повторності цього кр. пр. невдала неодноразова спроба реалізації умислу щодо незаконного заволодіння конкретним транспортним засобом через незначний проміжок часу, якщо потерпілим виступає одна й та ж особа;

2) *за попередньою змовою осіб* (має місце у випадках, коли дві особи і більше заздалегідь, тобто до початку виконання дій, які становлять об'єктивну сторону кр. пр., домовилися про спільне його вчинення, незалежно від того, хто з них керував цим засобом. Проте не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 289 КК України особи, які не брали участі у вилученні транспортного засобу, але після заволодіння ним винною особою здійснили поїздку на ньому);

3) *поєднані із насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства* (заподіяння

легкого тілесного ушкодження, що не призвело до короточасного розладу здоров'я або короточасної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (нанесення ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння);

4) з проникненням у приміщення чи інше сховище (таємне чи відкрите (із застосуванням погрози чи насильства), вторгнення у приміщення чи інше сховище, у які особа не має доступу, із умислом вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом будь-яким способом. *Приміщення* – це будь-яка споруда або будівля, визначена власником або користувачем транспортного засобу як місце для тимчасового чи постійного знаходження транспортного засобу, що усуває вільний доступ сторонніх осіб до нього (приватний гараж як у житловому будинку, так і окремо, або гараж установи, організації, підприємства, бокс, склад, салон, магазин, в якому реалізуються або виставляються на продаж транспортні засоби, тощо). *Інше сховище* – це ділянка території для тимчасового чи постійного знаходження транспортних засобів, що обладнана огорожею або технічними засобами, які обмежують вільний доступ до транспортного засобу та його вилучення, або ділянка території без огорожі чи технічних засобів, але під охороною, або контейнери, платформи, баржі, які використовуються для тимчасового або постійного зберігання транспортних засобів;

5) з використанням електронних пристроїв для втручання в роботу технічних засобів охорони, наприклад:

✓ пошукові (нелінійні локатори та портативні сканери радіочастот). Вони допомагають виявити спеціальні технічні засоби, що використовуються правоохоронними органами під час проведення ОРД та НСРД;

✓ відмикачі механічної дії. До цих пристроїв відносяться спеціалізований інструмент заводського чи кустарного виробництва, що відмикає пристрої, якими користуються злодії для проникнення до салонів автомобілів, гаражів, квартир, будинків громадян та інше;

✓ відкриття автомобілів (електронні вироби «Кодграбер», за допомогою яких авто можна відкрити без ключа та власника, шляхом сканування радіочастоти пульта навісної та/або штатної сигналізації);

✓ ретрансляції сигналу ключа, який є в потерпілої особи, автомобілів, обладнаних штатною (заводською) системою захисту від викрадення;

б) якщо предметом незаконного заволодіння є транспортний засіб, вартість якого становить від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 289 КК України);

7) організованою групою;

8) поєднані із насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства (заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого

тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. До останніх, зокрема, слід відносити насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, здушення ший, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо);

9) якщо *предметом* незаконного заволодіння є транспортний засіб, вартість якого у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (ч. 3 ст. 289 КК України).

Незаконне заволодіння будь-яким способом деталями, вузлами, агрегатами транспортного засобу без мети заволодіння останнім не утворює склад цього кр. пр. і повинно кваліфікуватись як викрадення цих предметів (крадіжка, грабіж тощо).

Дії винного щодо заволодіння транспортним засобом, поєднані з позбавленням життя потерпілого, потрібно кваліфікувати залежно від спрямованості умислу. Якщо при цьому наявні корисливі мотиви щодо заволодіння транспортним засобом, такі дії належить кваліфікувати за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Вбивство з метою полегшення заволодіння транспортним засобом для пересування необхідно кваліфікувати за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України і ч. 3 ст. 289 КК України.

Незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що спричинило середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, смерть одного або загибель кількох осіб, належить кваліфікувати за сукупністю кр. пр., передбачених ст. 289 КК України і 286 КК України.

У ч. 4 ст. 289 КК України передбачений *спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності* за незаконне заволодіння транспортним засобом, яке здійснюється за наявності сукупності таких умов:

- 1) особа вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства);
- 2) особа добровільно заявила про це правоохоронним органам;
- 3) особа повернула транспортний засіб власникові;
- 4) особа повністю відшкодувала завдані збитки.

12. Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України)

Об'єктом кр. пр. є порядок обліку і реєстрації транспортних засобів у сфері дорожнього руху, що передбачені *Порядком державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів*, затверджена Постановою КМУ від 07.09.1998 р. № 1388 та ін.

Предметом кр. пр. є ідентифікаційний номер, номер двигуна, шасі, кузова механічного транспортного засобу та його номерна панель.

Ідентифікаційний номер ТЗ (*vehicle identification number – VIN*) – структурне поєднання буквено-цифрових символів. Присвоюється виробником ТЗ з метою ідентифікації останнього та наноситься на деталі кузова, шасі (рами) згідно зі стандартами. **Номерний знак ТЗ не відноситься до ідентифікаційних знаків ТЗ.**

Номерна панель – єдина неподільна деталь кузова, на якій нанесений ідентифікаційний номер ТЗ (п. 1.5 *Інструкції про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками Експертної служби МВС України, затвердженої Наказом МВС України від 31.05.2013 р. № 537*).

Об'єктивна сторона характеризується такими **діями**:

1) знищення ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова транспортного засобу (повне видалення ідентифікаційного номера транспортного засобу, номерів двигуна, шасі або кузова будь-яким способом);

2) підробка ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова транспортного засобу (повна або часткова зміна будь-яким способом (перебиванням, наплавленням, витравленням тощо) частини або всього номера).

3) заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова транспортного засобу (повна заміна відповідних частин механічного транспортного засобу з нанесеними на них номерами);

4) заміна без дозволу відповідних органів влади номерної панелі з її ідентифікаційним номером (самовільне переобладнання транспортного засобу шляхом зміни кузовів, які мають ідентифікаційні номери, без дозволу сервісних центрів МВС).

Кр. пр. є **закінченим** з моменту вчинення будь-якої з дій, що утворюють його об'єктивну сторону.

Суб'єктом кр. пр. є фізична осудна особа, що досягла *16-річного віку*.

Суб'єктивна сторона характеризується *умисною формою вини*.

Знищення, підробка або заміна зазначених номерів або заміна без дозволу відповідних органів влади номерної панелі з її ідентифікаційним номером, пов'язані з незаконним заволодінням транспортним засобом, підлягають кваліфікації за сукупністю кр. пр., передбачених ст.ст. 289 та 290 КК України.

13. Порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України)

Диспозиція ст. 291 КК України є *бланкетною*, а тому необхідно керуватися законодавчими або іншими нормативними актами, що регулюють порядок безпечного руху залізничного, повітряного, водного, автомобільного, електричного та іншого виду транспорту (наприклад, правила поведінки пасажирів у метрополітені, у літаку, автобусі, трамваї, тролейбусі та інших видах транспорту). Ці правила встановлюються Правилами дорожнього руху та відповідними нормативними актами, що видаються міністерствами, іншими

центральними органами виконавчої влади, зокрема, Правила безпеки громадян на залізничному транспорті інші.

Об'єктом кр. пр. є безпечна робота транспорту, безпека руху, здоров'я і життя громадян, а також власність.

Об'єктивна сторона включає три обов'язкові ознаки:

1) *діяння* особи, яке полягає у порушенні чинних на транспорті правил (наприклад, самостійне пересування пасажира повітряного транспорту територією льотного поля; самовільне відкриття шлагбауму на залізничному переїзді без дозволу чергового; переїзд залізниці в місцях, де це не передбачено; прогін тварин через колію без дотримання правил безпеки; порушення правил дорожнього руху водіями транспортних засобів, що не належать до вказаних у примітці до ст. 286 КК України, а також велосипедистами, пішоходами, пасажирами; порушення правил безпеки руху і експлуатації при керуванні маломірними суднами тощо);

2) *наслідки* у виді загибелі людей або інших тяжких наслідків (заподіяння середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень одному або декільком потерпілим, смерті хоча б одній особі, а також заподіяння великої матеріальної шкоди);

3) наявність *причинного зв'язку* між діянням, яке виразилось у порушенні зазначених правил, та наслідками.

Відповідальність настає за порушення чинних правил, що забезпечують рух на залізничному, повітряному, водному, автомобільному, електричному та іншому транспорті

Так, наприклад, Р., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння в якості пасажира автомобіля ВАЗ, шуткуючи, закрив очі водію, який втратив орієнтування і наїхав на стовп, внаслідок чого загинула пасажирка Л.

Кр. пр. є *закінченим* з моменту спричинення загибелі потерпілого або настання інших тяжких наслідків, а тому склад кр. пр. – *матеріальний*.

Суб'єктами кр. пр. можуть бути: велосипедисти, пішоходи, пасажири, водії маломірних суден, водії гужового транспорту.

Суб'єктивна сторона характеризується *необережною формою вини*.

Не підлягають відповідальності за цією статтею особи, які є суб'єктами кр. пр., передбачених ст.ст. 276, 277, 283, 286-288 КК України.

Дії співробітників Національної поліції та інших правоохоронних органів, які неправильними наказами чи сигналами спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, кваліфікуються за статтями, що передбачають відповідальність за кр. пр. у сфері службової діяльності.

Порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують безпеку перевезення вибухових, легкозаймистих, їдких речовин або радіоактивних матеріалів, а також перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, утворює склади кр. пр. (за наявності підстав), передбачених ст.ст. 267 чи 269 КК України.

14. Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК України)

Об'єктом кр. пр. є безпека експлуатації магістральних трубопроводів, здоров'я та життя людей, власність, а також довкілля.

Предметом кр. пр. є магістральні або промислові нафто-, газо-, конденсатопроводи, нафтопродуктопроводи, відводи від них, технологічно пов'язані з ними об'єкти, споруди, засоби обліку, автоматики, телемеханіки, зв'язку, сигналізації, технологічне обладнання.

Систему трубопровідного транспорту України становлять: магістральний трубопровідний транспорт; промисловий трубопровідний транспорт.

Магістральний трубопровід – технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів.

Промислові трубопроводи (приєднані мережі) – всі інші немагістральні трубопроводи в межах виробництва, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газорозподільні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи водопостачання, меліоративні системи тощо (ст. 1 Закону України «Про трубопровідний транспорт» від 15.05.1996 р.).

Конденсатопровід – трубопровід для перекачування стабільного газового конденсату з району видобування на газопереробний завод або нафтохімічний комбінат.

Відводи від магістральних або промислових нафто-, газо-конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів – трубопроводи, що відходять від них, якими транспортується нафта, газ або нафтопродукти до місця зберігання, переробки або перевалювальних комплексів.

Технологічно пов'язані з системою магістральних або промислових нафто-, газо- конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів об'єкти та споруди – елементи системи комплексу трубопроводів (насосні станції нафтоперекачки (підземні або наземні), нафтосховища, газокомпресорні станції тощо).

Засоби обліку, автоматики, телемеханіки, зв'язку, сигналізації – комплекс спеціальних технічних пристосувань, що забезпечують автономне функціонування, телемеханізацію та диспетчеризацію магістрального трубопроводу.

Технологічне обладнання – обладнання, призначене для безпечної та надійної експлуатації або обслуговування магістральних або промислових нафто-, газо- конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів.

Об'єктивна сторона кр. пр. включає три обов'язкові ознаки:

1) *пошкодження* (приведення їх до стану, коли вони частково або на деякий час втрачають придатність для використання і повернення їх до роботи не вимагає капітального ремонту) або руйнування (повне або часткове знищення цих об'єктів до стану непридатності подальшого цільового використання) магістральних нафто-, газо- або нафтопродуктопроводів, відводів від них, а також технологічно пов'язаних з ними об'єктів, споруд, засобів автоматики, зв'язку, сигналізації; *незаконне втручання в роботу технологічного обладнання* (дії, внаслідок яких припиняється (призупиняється) робота технологічного обладнання або відбуваються зміни режиму роботи без дозволу відповідного власника або уповноваженої особи).

2) *наслідки у виді порушення нормальної роботи вказаних трубопроводів* (повне або часткове припинення подачі газу або нафтопродуктів трубопроводом, зниження тиску, погіршення якісного складу продукту або його окремих характеристик тощо); *спричинення небезпеки для життя людей* (створення внаслідок пошкодження або руйнування трубопроводу або інших предметів цього кр. пр. умов, за яких могла статися реальна загроза життю людей (затоплення нафтопродуктами, отруєння газом тощо);

3) наявність *причинового зв'язку* між дією та вказаними наслідками.

Кр. пр. вважається *закінченим* з моменту пошкодження або руйнування магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів, відводів від них, технологічно пов'язаних з ними об'єктів, споруд, засобів обліку, автоматики, телемеханіки, зв'язку, сигналізації, незаконне втручання в роботу технологічного обладнання, якщо ці дії призвели до порушення нормальної роботи зазначених трубопроводів або створили небезпеку для життя людей.

Суб'єктом кр. пр є фізична осудна особа, що досягла *16-річного віку*.

Суб'єктивна сторона кр. пр характеризується *прямим* або *непрямим умислом* щодо пошкодження або руйнування об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів. Ставлення до наслідків, передбачених у ст. 292 КК України, характеризується *необережною формою вини*.

До **кваліфікуючих ознак** кр. пр відносять дії, якщо вони вчинені: повторно, за попередньою зимовою групи осіб, загальнонебезпечним способом (пошкодження або руйнування магістрального нафто-, газо- та нафтопродуктопроводу чи інших, пов'язаних з ним об'єктів, зазначених у статті, внаслідок чого створюється загроза здоров'ю, життю людей або спричиняється велика матеріальна шкода, наприклад, вибух, підпал тощо) (ч. 2 ст. 292 КК України); якщо вони спричинили: загибель людей (загибель хоча б однією людиною), інші нещасні випадки з людьми (масове захворювання людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням тощо); аварію (пошкодження або руйнування магістрального нафто-, газо- та нафтопродуктопроводу, яке потягло тимчасову зупинку його роботи); пожежу (неконтрольоване горіння, викликане при пошкодженні або руйнуванні зазначених у законі об'єктів у межах розташування трубопроводу та його

об'єктів); значне забруднення довкілля (значне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості) або території, зникнення, масова загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу, забруднення атмосферного повітря, землі, лісових масивів, водоймищ тощо); інші тяжкі наслідки (значні матеріальні збитки тощо); вчинення кр. пр. організованою групою (ч. 3 ст. 292 КК України).

Умисне пошкодження або руйнування нафто-, газо- та нафтопродуктопроводу з метою ослаблення держави кваліфікується як диверсія (ст. 113 КК України).

Дії винної особи, яка умисно пошкодила або зруйнувала зазначені в законі об'єкти з метою викрадення газу або нафтопродуктів, необхідно кваліфікувати за відповідними частинами ст. 292 КК України та залежно від способу викрадення – за ст.ст. 185-187, 189-191 КК України.

Питання до самоконтролю:

1. Що являє собою діяння при вчиненні кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва?
2. Які види суспільно небезпечних наслідків передбачені в нормах КК України, що забезпечують безпеку виробництва?
3. Які форми вини притаманні суб'єктивній стороні кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва?
4. Хто може бути визнаний суб'єктом кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва?
5. Чим характеризується об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК України?
6. Чим характеризується об'єктивна і суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 273 КК України?
7. Чим характеризується суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 275 КК України?
8. Що являє собою система транспортних кримінальних правопорушень?
9. Що є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 277 КК України?
10. Чим відрізняється порушення правил повітряних польотів від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України?
11. Що слід розуміти під транспортними засобами у ст.ст. 286, 287, 289 і 290 КК України?
12. Якими нормативними актами регулюються безпека руху та експлуатація автотранспорту та міського електротранспорту?
13. Чим характеризується об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України?
14. Що таке випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів та інші порушення правил їх експлуатації?

15. У чому виявляється незаконне заволодіння транспортним засобом?
16. Які особи не визнаються суб'єктом незаконне заволодіння транспортним засобом?
17. Які умови звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення?